

Членствените права и отказът от тях

адв. Владислав Дацов

1. Въведение

След като на 04.09.2020 г. излезе от печат книгата ми „Отказът от субективни права“ на издателство „Сиби“¹, започнах да пиша настоящата статия като продължение и доразвитие на вече залегналите в монографията ми тези. Фокусът на настоящото изследване е върху членствените права като вид субективни права и особеностите при извършването на отказ от тях. Анализът започва от разглеждането на понятието за членствено правоотношение, тъй като субективното членственото право е част от съдържанието му. Следва го изготвянето на правна характеристика на субективното членствено право, за която са използвани традиционните категории, които правната доктрина обичайно прилага при класификацията на всяко субективно право. Въз основа на изяснените понятия за членствено правоотношение и членствено право е разгледан отказът от последното и някои особени хипотези, които имат или биха могли да имат по-широко практическо приложение. Статията завършва с кратко заключение, в което са обобщени част от изводите, които се отнасят до предмета на изследването.

2. Членственото правоотношение

Отправна точка на настоящото изследване е понятието за членствено правоотношение, тъй като само в неговите рамки може да съществува субективното членствено право. В юридическата литература се застъпва виждането, че правоотношението се характеризира с три елемента: 1) правопораждащ юридически факт, 2) субекти и 3) съдържание (права и задължения на субектите).² Макар че, както всяка характеристика на един обект

¹ Повече информация за книгата може да бъде намерена на следния линк: <http://sibi.bg/отказът-от-субективни-права>.

² Така например според проф. Витали Таджер гражданското правоотношение е създадената въз основа на правна норма конкретна връзка между гражданскоправни субекти, която правна връзка се поражда от съответни юридически факти и се състои от субективни права и правни задължения – Таджер, В. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I. С.: Софи – Р, 2001, с. 336. Сходно е и виждането на проф. Мария Павлова, според която гражданското правоотношение се определя като възникнала въз основа на правните норми от конкретен юридически факт връзка между равнопоставени правни субекти: физически, юридически лица и държавата, която връзка се състои от субективни граждански права и правни задължения – вж. Павлова, М. Гражданско право. Обща част. С.: Софи – Р, 2002, с. 161.

на изследване, състояща се от краен брой качества или елементи, които да го определят, и тази също да е дискуссионна, смятам, че е доста удобна и практически приложима. Идентифицирайки тези три елемента на правоотношението, можем да разкрием същността му и да го разграничим от други сходни или не чак толкова сходни правоотношения. Именно с тази цел – очертаването на спецификата на членственото правоотношение – ще бъдат разгледани поотделно въпросите за възникването му, за лицата, които са страни по него, и за техните права като част от съдържанието на правоотношението в контекста на интересуващата ни тема.

2.1. Правопораждащ юридически факт

Самият термин „правопораждащ юридически факт“ е не докрай точен. Ще отделя няколко реда от настоящото изследване, за да обсъдя този въпрос с цел внасянето на по-голяма яснота относно обозначаващото с него явление. От една страна, не винаги става дума изобщо за юридически факт, т.е. факт, на който правна норма придава някакво правно значение. Често в хипотезата на правната норма кумулативно се изисква наличието на няколко такива факта, за да се породят правните последици, които са посочени в диспозицията на същото правило за поведение. В тези случаи говорим за фактически състави. Ще дам пример. Съгласно чл. 122 от Търговския закон (ТЗ): *„Нов съдружник се приема от общото събрание по негова писмена молба, в която той заявява, че приема условията на дружествения договор. Решението за приемане се вписва в търговския регистър.“* Разпоредбата на чл. 137, ал. 1, т. 2 ТЗ гласи: *„Общото събрание:... приема и изключва съдружници, дава съгласие за прехвърляне на дружествен дял на нов член;“*, а ал. 3 на същия член урежда въпроса за необходимото мнозинство за вземането на валидно решение за приемане на съдружник: *„Решенията по ал. 1, т. 1, 2 и 9 се вземат с мнозинство повече от три четвърти от капитала...“* Трябва да споменем и ал. 4 и 5 на чл. 137, съгласно които: *„(4) За взетите решения по ал. 1, т. 2, 4, т. 5, предложение първо, и т. 7 се съставя протокол с нотариално удостоверяване на подписите и съдържанието, извършени едновременно, освен ако в дружествения договор е предвидена писмена форма. (5) Нищожни са решения на общото събрание, приети в нарушение на ал. 4.“* Можем да обобщим, че за да възникне членствено правоотношение между лицето, което желае да стане съдружник в дружество с ограничена отговорност (ООД), и самото дружество, следва да са налице следните юридически факти: 1) писмена молба от бъдещия (евентуално) съдружник, която има законово определено съдържание (трябва да съдържа заявление от бъдещия съдружник, че приема условията на дружествения договор), 2) решение на общото събрание на ООД, че приема лицето за съдружник, което решение трябва да е взето на редовно свикано общо събрание с мнозинство повече от три четвърти от капитала и за което общо

събрание (ако друго не е предвидено в дружествения договор) да е съставен протокол с нотариално удостоверяване на подписите и съдържанието, извършени едновременно. Вписването на решението в търговския регистър няма конститутивно действие за възникването на членствено правоотношение (тъй като такова не е предвидено в Търговския закон). Дори и да сведем необходимите юридически факти до два – молбата и решението – то очевидно не говорим за юридически факт, а за фактически състав (последователно възникващи юридически факти, всеки от които е *conditio sine qua non*, за да се породят правните последици), при чието наличие възниква правната последица – учредяване на членствено правоотношение. Същевременно не по-точна е и употребата на прилагателното „правопораждащ“. Юридическият факт или фактическият състав, когато обсъждаме правоотношението, не пораждаат никакви отделни права. Напротив – при осъществяването им възниква правоотношение, в чието съдържание влизат както субективни права, така и юридически задължения. Но ако не бе възникнало правоотношението, то не би съществувала правна обвързаност между страните по него, а оттам не биха били налице нито права, нито задължения. Затова когато говорим за „правопораждащ юридически факт“, ще имаме предвид „юридически факт или фактически състав, от който възниква правоотношението“.³

След като бе изяснен смисълът, който влагам в термина „правопораждащ юридически факт“ и който ще използвам въпреки неточността му поради обстоятелството, че се е утвърдил в юридическата литература, ще премина към изследването на учредяването на членственото правоотношение. Членствените правоотношения са разнообразни. Това се дължи както на различието в правните субекти, които участват в тях, така и на сферите им (на субектите) на дейност, целите им и много други обстоятелства. Тази разнородност прави невъзможно изграждането на един общ фактически състав за учредяване на членствено правоотношение. Юридическите факти и фактическите състави, въз основа на които възниква правоотношението, са уредени в съответните нормативни актове, които съдържат регламентацията на лицето, в което други лица членуват или желаят да членуват. Въпреки това, могат да се изведат някои общи елементи, относими към всички или почти всички, тъй като и тук правилото си има изключения, правопораждащи юридически факти или фактически състави.

³ Ако едно право възникне при осъществяване на конкретен юридически факт в рамките на вече учредено правоотношение, то употребата на термина „правопораждащ юридически факт“ би била напълно коректна.

На първо място, необходимо е волеизявлението⁴ на лицето, което желае да придобие качеството „член на съответното корпоративно юридическо лице“, а с това и членственото право, което е част от съдържанието на правоотношението.⁵ Това волеизявление може да има различно проявление и съдържание. В някои случаи законът поставя изискването за форма за действителност (*ad solemnitatem*). Например в чл. 122 ТЗ е предвидено молбата за приемане на нов съдружник да бъде в писмена форма. Съгласно чл. 78 ТЗ: *„Договорът за учредяване на събирателно дружество се съставя в писмена форма с нотариална заверка на подписите на съдружниците...“* Волеизявленията на бъдещите съдружници са насочени към създаването на нов субект на правото (събирателното дружество), с което да възникне членствено правоотношение за всеки от тях. Впрочем в чл. 78 ТЗ се съдържа не просто форма за действителност (писмена с нотариална заверка на подписите на съдружниците), но и задължителните реквизити, които учредителният договор трябва да съдържа, което дава основание на доктрината да определя този тип сделки като „строго формални“.⁶ Сходни изисквания се съдържат в чл. 100, 102, 114, ал. 1, чл. 115, 165 във връзка с чл. 174, ал. 4 ТЗ, чл. 2 от Закона за кооперациите (ЗК), чл. 6 от Закона за жилищностроителните кооперации (ЗЖСК), чл. 20 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ) и др. Без значение е дали волеизявлението е насочено към създаването на нов правен субект или към учредяване на членствено правоотношение с вече съществуващ такъв. От значение е само, че волята на лицето трябва да е насочена именно към тази правна последица (възникването на правоотношението), да бъде в съответната форма, когато законът изисква такава, и да бъде ясно и недвусмислено изразена. Волеизявлението трябва да бъде адресирано до конкретен субект – държавен орган, когато става дума за възникване на нов правен субект, или корпоративното юридическо лице, чийто член желае да стане

⁴ Повече за волеизявлението вж. Дацов, Вл. Отказът от субективни права. С.: Сиби, 2020, 12 – 20.

⁵ Това е общият и най-масов случай, но в действащото ни право се срещат и случаи на възникване на членствено правоотношение по право, без да е необходимо волеизявление. Така например в чл. 10 от Закона за жилищностроителните кооперации (ЗЖСК) са посочени лицата, които са членове на кооперацията по право.

⁶ Това виждане се среща и в някои съдебни актове, като например в мотивите към **Решение № 66 / 16.04.2009 г. по т. д. № 649/2008 г. на ВКС, ТК, II т.о.**, в които четем: *„От разпоредбите на чл. 21, 24 и 25 ТЗ следва правен извод, че между търговеца и прокуриста възникват две правоотношения и те имат за свой източник различни юридически факти – едностранна упълномощителна сделка която е строго формална, и двустранен договор за който формата не е условие за действителност.“* В мотивите към **Решение № 171 / 01.12.2015 г. по т. д. № 3028/2014 г. на ВКС, ТК, I т.о.** е посочено: *„Поемането на мениелнично задължение възниква в резултат на строго формална абстрактна сделка, при която волеизявлението на издателя е негов пряк източник. То следва да бъде закрепено върху ценната книга с подписа на лицето или на негов представител.“*

лицето, което изразява воля в този смисъл. Когато се учредява юридическо лице с повече членове (например ООД), волеизявлението съдържа в себе си не само съгласие с правилата относно функционирането на дружеството, но също така и относно самоличността на останалите членове. Иначе казано, макар че ще възникне членствено правоотношение между учредителя и дружеството, в някои случаи (поне за учредителя) е от значение и кои са останалите членове на дружеството, макар че между тях и учредителя няма да възникне членствено правоотношение. Става дума преди всичко за дружествата, в които личното участие на съдружниците е от съществено значение за дейността му, както и тези, в които малко на брой съдружници разполагат със значително дялово участие, предоставящо им правната възможност да вземат решения без да се съобразяват с малцинството. Имплицитно съдържащото се във волеизявлението за учредяване на дружеството съгласие с личността на останалите съдружници се наблюдава и при волеизявлението за учредяване на членствено правоотношение с вече съществуващо корпоративно юридическо лице⁷.

На второ място, едностранното волеизявление обаче не е достатъчно, за да породи желаните от бъдещия (евентуално) член на съответното корпоративно юридическо лице правни последици. Когато насрещният субект все още не е възникнал, той дори няма как да получи волеизявлението. В този случай адресатът е държавен орган, от който зависи възникването на юридическото лице. Така например съгласно чл. 67, изр. 1 ТЗ: *„Дружеството се смята възникнало от деня на вписването му в търговския регистър.“* Това означава, че вписването е конститутивен елемент, без чието наличие фактическият състав по учредяването на търговското дружество би бил незавършен и то не би могло да възникне като правен субект. Член 13, ал. 1 от Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел (ЗТРРЮЛНЦ) гласи: *„Вписване, заличаване и обявяване се извършват въз основа на заявление по образец.“* В ал. 7 на същия член е посочено, че: *„Заявленията и актовете на съда и на органите по чл. 14 на хартиен носител се подават в което и да е териториално звено на агенцията по седалищата на окръжните съдилища.“* Член 17, ал. 1 ЗТРРЮЛНЦ урежда подаването на заявления по електронен път: *„Агенцията осигурява възможност за приемане на документите по чл. 16, ал. 1 в електронна форма подписани с усъвършенстван електронен подпис, усъвършенстван електронен подпис, основан на квалифицирано удостоверение за електронни подписи, или квалифициран електронен подпис, съгласно изискванията на Регламент (ЕС) № 910/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 23 юли 2014 г. ...“* Правомощията на длъжностното

⁷ За субектите на (страните по) правоотношението ще стане дума в т. 2.2. от настоящото изследване.

лице по регистрацията са посочени в чл. 19, ал. 1 и 2, чл. 21, 22, ал. 1 и 5, чл. 24, ал. 1 и др. ЗТРРЮЛНЦ. От посочените по-горе разпоредби може да се направи изводът, че Агенцията по вписванията е администрация (съгласно чл. 2 от Устройствения правилник на Агенцията по вписванията тя е администрация към министъра на правосъдието, юридическо лице на бюджетна издръжка със седалище София и второстепенен разпоредител с бюджетни средства), която осъществява дейността си чрез длъжностни лица по регистрацията (чл. 15, ал. 1 от Устройствения правилник на Агенцията по вписванията очертава компетентността на Дирекция „Длъжностни лица по регистрацията“), чието волеизявление за вписването на нововъзникващото юридическо лице в съответния регистър е необходимо условие за възникването на дружеството, а оттам и за учредяването на членствено правоотношение между него и учредителите му. В тези случаи членственото правоотношение между дружеството и учредителите започва съществуването си от датата на вписването и съответно на възникването на самото дружество. Когато става дума за учредяване на членствено правоотношение с вече създадено корпоративното юридическо лице, то волеизявлението трябва да изхожда от компетентния орган на това юридическо лице, който най-често е общото му събрание. Разбира се, и за това волеизявление може да е въведена форма за действителност (вече дадох пример с чл. 137, ал. 4 ТЗ). Правоотношението възниква от датата на решението, а не от вписването му в търговския регистър или в регистъра на юридическите лица с нестопанска цел, тъй като не съществува правна норма, която да придава на вписването конститутивно действие в този случай (за разлика от вече цитирания чл. 67, изр. 1 ТЗ). Следователно, **в общия случай, за да възникне членствено правоотношение, не е достатъчно само волеизявлението на лицето, което желае да придобие членствени права, а е необходимо и насрещно волеизявление на държавен орган или на орган на корпоративното юридическо лице, компетентен да приема нови членове.** Извън тези две волеизявления обаче уредбата на възникването на членствено правоотношение между едно лице и корпоративно юридическо лице е толкова разнообразна, че трудно може да се намерят други общи елементи (юридически факти) от фактическите състави, чието реализиране е необходимо условие за учредяването на правоотношението, за всеки конкретен случай.

2.2. Субекти на правоотношението

След като беше разгледан въпросът за юридическия факт или фактическия състав, от който възниква правоотношението, фокусът ще бъде насочен към субектите, между които се учредява и съществува това правоотношение. Едната страна е лицето, което членува или желае да членува в корпоративното юридическо лице. Член на това юридическо лице може да бъде

физическо лице, юридическо лице или и двете в зависимост от конкретната нормативна уредба. Така например съгласно чл. 2, ал. 1 от Закона за политическите партии (ЗПП): *„Политическите партии са доброволни сдружения на граждани с избирателни права съгласно българското законодателство.“* Член 1 ЗК гласи: *„Кооперацията е сдружение на физически лица с променлив капитал и с променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност за задоволяване на техни икономически, социални и културни интереси.“* В тези два случая законодателят изрично е ограничил членството в тези два вида юридически лица – политическите партии и кооперациите – само до физически лица. В други случаи законодателят или не поставя ограничение пред членството, или изрично посочва, че членове на съответното юридическо лице могат да бъдат, както физически, така и юридически лица. Съгласно чл. 113 ТЗ: *„Дружество с ограничена отговорност може да се образува от едно или повече лица, които отговарят за задълженията на дружеството с дяловата си вноска в капитала на дружеството.“* В тази разпоредба не се съдържа уточняване относно лицата, поради което те могат да бъдат както физически, така и юридически лица. Не така стои въпросът с чл. 159, ал. 1 ТЗ: *„Акционерно дружество може да бъде учредено от едно или повече физически или юридически лица.“* В тази разпоредба законодателят изрично е конкретизирал вида на лицата, които могат да бъдат членове на акционерното дружество. Още по-обстойна е уредбата на лицата, членуващи или имащи правото да членуват в жилищностроителната кооперация. Съгласно чл. 10 ЗЖСК членове на жилищностроителната кооперация (ЖСК) по право са: *„1. собствениците на отчуждени недвижими имоти за кооперативно жилищно строителство и за други мероприятия по Закона за териториално и селищно устройство, когато по тяхно искане се обезщетяват с отстъпване на жилище в сградата на жилищностроителната кооперация; 2. юридически лица, за които задължително е предвидено в утвърдения архитектурен план на сградата на жилищностроителната кооперация изграждането на помещения, предназначени за стопански, административни и други обществени нужди.“* Посочената разпоредба съдържа изключение от изведеното в предходната точка от изложението правило за необходимост от волеизявление, тъй като в случая такива не са нужни за възникването на правоотношението. Очевидно е, че изхождайки от лицето, което членува или желае да членува в корпоративното юридическо лице, не може да се изведе общо правило, дори и такова от което да има изключения. Следователно, ако целта ни е да открием общност или сходство при субектите на различните членствени правоотношения, трябва да ги потърсим при насрещната страна по правоотношението.

От другата страна на правоотношението в общия случай е корпоративно юридическо лице. В следващите редове подробно ще обясня какво имам предвид под „корпоративно юридическо лице“.

На първо място, „корпоративно“ е онова юридическо лице, за което нормативен акт предвижда, че може да има членове. Още на това място в изложението ще обясня в какво се състои разликата между членовете и другите лица, с които корпоративното юридическо лице встъпва в правоотношения, макар че този въпрос по-скоро систематично би следвало да се отнесе към съдържанието на членственото правоотношение. Членове на корпоративното юридическо лице са онези лица, които имат право да вземат участие във вътрешноорганизационния живот на това юридическо лице и са в членствено правоотношение с него. Лицата, които не са членове на юридическото лице, могат да вземат участие във вътрешноорганизационния му живот само в предвидените в закона случаи, които най-често имат извънреден характер (например синдикът в производството по несъстоятелност) и по правило не са в членствено (а често и в каквото и да било друго) правоотношение с юридическото лице. Ако нормативен акт не предвижда възможността юридическото лице да има членове, то няма да бъде корпоративно и не може да бъде страна по членствено правоотношение, освен като член на друго юридическо лице. Пример за юридическо лице, което няма членски субстрат е фондацията, уредена в чл. 33 – 36 ЗЮЛНЦ. Фондацията е юридическо лице, разполагащо с имущество, което следва да бъде използвано с определена цел, и което се управлява от органи, определени в учредителния ѝ акт. В ЗЮЛНЦ не се съдържат правила относно приемането на членове на фондацията, нито пък естеството на това юридическо лице с нестопанска цел предполага наличието на такива. Интересен е въпросът с едноличните дружествени форми – едноличното дружество с ограничена отговорност (ЕООД) и едноличното акционерно дружество (ЕАД). Считам, че макар и при тях собственикът на капитала да е едно лице, той все пак е член на съответното дружество, защото между него и дружеството възниква членствено правоотношение, собственикът на капитала участва във вътрешноорганизационния живот на дружеството и има всички членствени права, които би имал член на ООД (съдружник) или АД (акционер). Иначе казано, за да бъде едно юридическо лице корпоративно, за да може да има членове, не е необходимо задължително тези членове да са повече от един.

На второ място, поставя се въпросът дали би било коректно да се използва терминът „юридическо лице“, и дали в действащото ни законодателство са уредени случаи, в които членственото правоотношение може да възникне със субект, който няма това качество. Затова ще разгледам

две много сходни правни явления, с които може да настъпи объркване – етажната собственост и гражданското дружество.

Първо, ще се спра на етажната собственост. Съгласно чл. 38, ал. 1 ЗС: *„При сгради, в които етажи или части от етажи принадлежат на различни собственици, общи на всички собственици са земята, върху която е построена сградата, дворът, основите, външните стени, вътрешните разделителни стени между отделните части, вътрешните носещи стени, колоните, трегерите, плочите, гредоредите, стълбите, площадките, покривите, стените между таванските и избените помещения на отделните собственици, комините, външните входни врати на сградата и вратите към общи тавански и избени помещения, главните линии на всички видове инсталации и централните им уредби, асансьорите, водосточните тръби, жилището на портиера и всичко друго, което по естеството си или по предназначение служи за общо ползуване.“* Общите части не са обикновена съсобственост на собствениците на самостоятелни обекти в сграда в режим на етажна собственост, без значение дали са общи по предназначението си или по естеството си. За тяхното управление законодателят е създал специален режим, който е детайлно уреден в Закона за управление на етажната собственост (ЗУЕС). Съгласно чл. 5, ал. 1, т. 2 ЗУЕС: *„Собствениците на самостоятелни обекти в сграда в режим на етажна собственост, наричани по-нататък "собственици", имат право да: ... 2. участват в управлението на етажната собственост.“* Алинея 2 на същия член урежда сходни права, макар и с някои изключения за ползвателите в сграда в режим на етажна собственост (*„Ползвателите в сграда в режим на етажна собственост имат правото по ал. 1, т. 1 и участват в управлението на етажната собственост, с изключение на вземане на решения по чл. 11, ал. 1, т. 7 и т. 10, букви „а“, „б“, „в“, „г“, „ж“ и „л“, освен ако не е уговорено друго между собственика и ползвателя.“*). Член 10 ЗУЕС въвежда два органа на управление на етажната собственост – общо събрание и управителен съвет (управител). Всички собственици са членове на общото събрание по право, а ако има и ползватели, те също могат да участват в общото събрание със съгласието на собственика (при липса на изрична уговорка между собственик и ползвател и при възникнали разногласия между двамата, в общото събрание участва собственикът на основание чл. 5, ал. 3 ЗУЕС). Решаващият орган е общото събрание, а изпълнителният – управителният съвет или управителят (чл. 19, ал. 1 ЗУЕС). Член 19, ал. 5, изр. 1 ЗУЕС съдържа принципното положение, че членове на управителния съвет могат да бъдат собственици и ползватели. Във второто изречение на същия член и алинея са уредени случаите, в които тези лица са юридически или еднолични търговци, както и когато собственикът посочи друго лице, което живее в сградата и е вписано в книгата на етажната собственост. Алинея 8 на същия член предоставя на общото събрание правото да възложи на

физическо или юридическо лице, извън посочените в ал. 5, правомощията на управителния съвет (управителя). От цитираните разпоредби може да се изведе заключението, че етажната собственост не е юридическо лице, не е и субект на правото⁸ – тя не може да встъпва в правоотношения. ЗУЕС не създава някакъв нов субект на правото, а само съдържа уредба относно начина, по който се управляват общите части на сграда в режим на етажна собственост. Вярно е, че собствениците или ползвателите на самостоятелни обекти са членове на общото събрание, но те не са в правоотношение с етажната собственост. Подобно на фондацията, която обаче е юридическо лице, етажната собственост се състои от имущество (общите части на сградата), което следва да се управлява и ползва с определена цел (удовлетворяване на нуждите на собствениците на самостоятелни обекти), и органи за неговото управление. За разлика от фондацията обаче имуществото не е собственост на етажната собственост, а на собствениците на самостоятелни обекти в сградата. Членовете на общото събрание не участват във вътрешноорганизационния живот на етажната собственост, а само в органите ѝ на управление. Затова при етажната собственост не само не може да се говори за юридическо лице, но и за субект на правото – тя дори не е правно образувание, а е особен режим на управление на общите части на сградата.

Второто подобие на юридическо лице, с което не може да възникне членствено правоотношение, е гражданското дружество, чиято правна уредба се съдържа в чл. 357 – 364 ЗЗД. Между гражданското дружество и етажната собственост, както и между него и фондацията има някои сходства. Също като етажната собственост и фондацията, така и гражданското дружество може да разполага с имущество (макар че не е задължително, тъй като участниците в него могат да участват и само с труд, видно от разпоредбите на чл. 357, ал. 1 и чл. 358, ал. 1 ЗЗД, а самото дружество може да се прекрати и преди да бъдат придобити каквито и да било имуществени права от дейността му), което да се използва за постигането на общата стопанска цел (чл. 358, ал. 2 във връзка с ал. 1 ЗЗД) и което се управлява от лицата, участващи в дружеството (за разлика от етажната собственост и фондацията при гражданското дружество няма органи

⁸ За етажната собственост проф. Георги Боянов пише следното: „От посочените характеристики на етажната собственост се вижда, че тя е една модификация на правото на собственост, едно особено съчетание на изключителна собственост върху обособени обекти в една сграда и съсобственост върху общите части. Тези особености са обусловили и относително самостоятелното уреждане на етажната собственост с нормите, съдържащи се в глава 4 от ЗС.“ – вж. Боянов, Г. Вещно право. С: Авалон, 2009, с. 208. По-различно е определението, дадено в Петров, Вл., М. Марков. Вещно право (помагало). С: Сиби, 2011, с. 119: „неперсонифицирана правна общност. Не е уредена в закона като ЮЛ. Може да има някои сходства: наименование, адрес, общи цели, органи за управление. Но няма членство и устроителен акт, имуществото е общо притежание на отделните собственици.“

за управление). Както общите части на сградата в режим на етажна собственост са общи на собствениците на самостоятелни обекти, така и всичко, което е придобито от дружеството е обща собственост на съдружниците. Най-съществената прилика с етажната собственост и съответно разлика с фондацията обаче е, че гражданското дружество не е юридическо лице, не е субект на правото и не може да встъпва в правоотношения, с които и да е друг правен субект. Между дружеството по ЗЗД и съдружниците не възникват и не могат да възникнат правоотношения, включително и членствени. Гражданското дружество е по-скоро режим на управление на общата дейност на гражданскоправните субекти, които са влезли в правоотношение един с друг, за да постигнат обща стопанска цел. Същото се отнася и до консорциума (чиято уредба се съдържа в чл. 275 – 276 ТЗ), когато неговото съществуване не е подчинено на правилата на някое от търговските дружества, т.е. когато съществува под формата на гражданско дружество. Когато консорциумът е организиран във формата на търговско дружество (юридическо лице), то между него и участващите в него търговци ще възникне членствено правоотношение.

Може да се направи обобщението, че **едната страна в членственото правоотношение в общия случай следва да бъде корпоративно юридическо лице, чиито членове могат да бъдат физически, юридически лица или и двете, доколкото в нормативен акт не се съдържа ограничение относно членствения субстрат.**

2.3. Съдържание на правоотношението

Съдържанието на едно правоотношение са правата и задълженията на страните по него. Разнообразието от членствени правоотношения е толкова голямо, че трудно могат да се изведат някакви общи правила за всички тях. Въпреки това, смятам, че съществуват някои сходства в правомощията, влизащи във всяко субективно членствено право без значение от вида правоотношение, в чиито рамки възниква. Въпросът дали в рамките на членственото правоотношение говорим за едно членствено право и множество правомощия, влизащи в състава му, или за няколко членствени права, няма никакво съществено практическо значение, но ще бъде обсъден в следващата точка от изложението. Все пак смятам, че едно общо за всички членствени права правомощие е това на члена на корпоративното юридическо лице да участва във вътрешноорганизационния му живот по силата на възникналото членствено правоотношение. Ще дам няколко примера. В чл. 84, ал. 1 ТЗ (относно събирателното дружество) е предвидено, че: *„Всеки съдружник има право да управлява дружествените работи освен ако с дружествения договор е възложено управлението на един или няколко съдружници или на друго лице.“* Съгласно чл. 129 ТЗ: *„Всеки съдружник има право да участвува в управлението на дружеството, в разпределението на печалбата, да бъде осведомяван за*

хода на дружествените дела, да преглежда книгата на дружеството и право на ликвидационен дял.“ Разпоредбата на чл. 181, ал. 1 ТЗ гласи: „Акцията дава право на един глас в общото събрание на акционерите, право на дивидент и на ликвидационен дял, съразмерни с номиналната стойност на акцията.“ Член 9, ал. 1 ЗК съдържа много по-подробна уредба: „Членът на кооперацията има право:... 2. да участва и гласува в общото събрание на кооперацията лично или чрез упълномощено от него лице; 3. да бъде избран в нейните органи и в органите на кооперативните съюзи; 4. да иска информация от нейните органи за изпълнението на приети решения и да иска сведения по въпроси, които засягат интересите му, както и интересите на кооперацията; 5. да иска отменяне на незаконните, противоуставните и неправилните решения и действия на нейните органи“. Това правомощие на члена на корпоративното юридическо лице е съвсем логично, тъй като от участието му във вътрешноорганизационния живот на дружеството зависи и в каква степен този член ще може да упражни останалите си имуществени и неимуществени правомощия, влизащи в състава на сложното членствено право. Така например, ако корпоративното юридическо лице (в случая търговско дружество) поема оправдан стопански риск, в резултат на който реализира печалба, тя ще може да бъде разпределена по решение на общото му събрание под формата на дивиденди на членуващите в него лица. Затова всеки от членовете на дружеството е заинтересуван да участва във вземането на решенията, както за разпределение на печалбата, така и за поемането на стопанския риск, който може да доведе до нея. Що се отнася до ликвидатора, той не участва във вътрешноорганизационния живот на корпоративното юридическо лице в това си качество, тъй като ликвидацията се извършва след прекратяването на търговското дружество съгласно чл. 266, ал. 1 ТЗ. Освен това ликвидаторът има задължения, които са изчерпателно изброени в закона (чл. 268, ал. 1 ТЗ) и са насочени не към функционирането на дружеството с цел осъществяване на дейността, за която е било създадено, или извличане на печалба, а към осребряване на останалото имущество след прекратяването на търговското дружество, удовлетворяване на кредиторите и приключване на всички висящи правоотношения на корпоративното юридическо лице. В производството по ликвидация на търговското дружество ликвидаторът като такъв не упражнява права в качеството си на член на търговското дружество. Не упражнява членствени права и синдикът в производството по несъстоятелност, тъй като не е в членствено правоотношение с дружеството, а и самото производство има за цел „да осигури справедливо удовлетворяване на кредиторите и възможност за оздравяване предприятието на длъжника.“ (чл. 607, ал. 1 ТЗ) Синдикът участва във вътрешноорганизационния живот на дружеството въз основа на акт на държавен орган – съда по несъстоятелността (с решението си за откриване на производството по несъстоятелност съдът назначава временен синдик на

основание чл. 630, ал. 1, т. 3 ТЗ). В производството по несъстоятелност, подобно на ликвидатора в производството по ликвидация, синдикът не преследва свои интереси, които да мотивират участието му във вътрешноорганизационния живот на дружеството, има законовоопределени задължения и при изпълнението им преследва нормативно установени цели.

Тъй като настоящото изследване е насочено към отказа от членствени права, то юридическите задължения на членовете на корпоративното юридическо лице остават извън неговия обхват. Що се отнася до членственото право като част от съдържанието на членственото правоотношение, на неговата правна характеристика ще бъде посветена следващата точка от изложението.

3. Правна характеристика на членственото право

Въпросът дали в съдържанието на всяко членствено правоотношение съществува по едно характерно сложно субективно членствено право с няколко правомощия или във всяко членствено правоотношение са налице множество членствени права, е привлекателен за теоретични разсъждения, но няма почти никакво практическо значение. За целите на настоящото изследване обаче възприемам първото виждане поради следните съображения: *първо*, по-удобно е да се отграничават членствените права, произтичащи от различните правоотношения като комплексни, сложни права, с нормативно определен състав от правомощия; *второ*, правомощията (или поне някои от тях), включени в състава на членствените права, са свързани помежду си и тази връзка предполага разглеждането им като една цялост; *трето*, членственото право произтича от правното качество „член на съответното корпоративно юридическо лице“ и правомощията са характерни именно за лицето, притежаващо това правно качество. По същия начин можем да мислим за авторското право или за правото на собственост, всяко от които е свързано с определено качество на своя носител („автор“, съответно „собственик“)⁹ и включва в себе си множество правни възможности за титуляря си, които правната доктрина обозначава с термина „правомощия“. Членствени права са: членственото право на член-кооператора, на съдружника в ООД, на акционера в АД, на член на сдружение с нестопанска цел, на съдружника в събирателно дружество и т.н. Тъй като

⁹ По въпроса за специфичното правно качество проф. Павел Сарафов излага следните разсъждения: „Когато в правната доктрина се говори за правно качество на един правен субект, под това обикновено се разбира неговата съществена определеност, неговата характерна специфика, открояването на която става на фона на други субекти, при които въпросната определеност липсва. В този смисъл например може да се говори за качеството „съпруг“, качеството „наследник“, качеството „кредитор“, качеството „съделител“, качеството „съдружник“, процесуалното качество „ищец“ и т.н. Открояването на всяко от посочените качества се извършва на принципа на контраста, чрез съпоставката му с лица, при които въпросното качество не се наблюдава.“ – вж. Сарафов. П. Физическото лице търговец. С: Сиби, 2012, с. 31.

понякога дори членовете на едно и също корпоративно юридическо лице имат различни членствени права, бидейки в различно правно качество, то и съдържанието на тези права е различно – например в командитното дружество (КД) и в командитното дружество с акции (КДА) можем да говорим за правото на комплементаря, правото на командитиста и правото на акционера. Всяко от тези права съдържа в себе си характерна за него съвкупност от нормативно установени правомощия. Може би най-лесният за запомняне пример е чл. 123 ТЗ: *„Всеки съдружник има право да участвува в управлението на дружеството, в разпределението на печалбата, да бъде осведомяван за хода на дружествените дела, да преглежда книгата на дружеството и право на ликвидационен дял.“* Иначе казано, с възникването на членственото правоотношение между съдружника и ООД, първият придобива качеството „съдружник“, с което в неговата правна сфера възниква и сложното членствено право, съдържащо в себе си следните правомощия: 1. да участва в управлението на дружеството (в общото му събрание по силата на чл. 136, ал. 1 ТЗ, а като управител – ако бъде избран от общото събрание на основание чл. 137, ал. 1, т. 5 ТЗ); 2. да участва в разпределението на печалбата (ако дружеството е реализирало такава и има решение на общото събрание за нейното разпределение и изплащане на основание чл. 137, ал. 1, т. 3 ТЗ); 3. да бъде осведомяван за хода на дружествените дела; 4. да преглежда книгата на дружеството (включително и дружествените книги, уредени в чл. 143 ТЗ); 5. право на ликвидационен дял (разбира се, ако след осребряването на имуществото на дружеството и удовлетворяването на кредиторите му в производството по ликвидация, остане някакво имущество – съгласно чл. 271 ТЗ: *„Имуществото, което остава след удовлетворяване на кредиторите, се разпределя между съдружниците, съответно между акционерите“*). След направеното в този параграф кратко терминологично уточнение, анализът ще се насочи към правната характеристика на членственото право.

На първо място, това е едно сложно право. Сложни са онези субективни права, които предоставят на титуляря си повече от една правна възможност, т.е. съдържат няколко правомощия.¹⁰ С възникването на субективното право в правната сфера на лицето, последното може да избере измежду нормативно уредените варианти за действие онзи, който най-добре би удовлетворил интересите му. Както вече беше посочено, най-характерното правомощие в състава на членственото право е участието във вътрешноорганизационния живот на корпоративното юридическо лице. Но титулярят на правото може да не упражни това свое правомощие, например като не участва в провежданите общи събрания. По същия начин стои и въпросът с правомощието да участва в

¹⁰ Повече за отказа от правомощия, влизащи в състава на сложно субективно право вж. Дацов, Вл. Цит. съч., 70 – 71.

разпределението на печалбата, уредено в разпоредбата на чл. 123 ТЗ – може да поиска дивидента, който му се пада по съразмерност според дружествения му дял, но може и да не упражни това свое правомощие, така че дивидентът да остане в имуществената сфера на дружеството.

На второ място, членственото субективно право е **относително**.¹¹ То възниква в резултат на учредяването на членственото правоотношение между корпоративното юридическо лице и физическото или юридическо лице, което става негов член. Това право може да бъде упражнено само по отношение на насрещната страна по правоотношението, тъй като само спрямо нея съществува. При относителните права тяхното упражняване може да породи правните последици, с оглед на които са предоставени на титуляря си, само ако е извършено спрямо насрещно задълженото лице. Например правото на дивидент може да се упражни само по отношение на дружеството, което е взело решение за разпределяне и изплащане на печалбата, от лице, което е съдружник (член на дружеството).

На трето място, членственото право **в някои случаи е делимо, а в други – не**. Дали правото е делимо зависи от влизашите в състава му правомощия и от преценката на законодателя дали правото може да има едновременно повече от един титуляр. Както съм изложил подробно в книгата си „Отказът от субективни права“, *в българската правна доктрина често се прави смешение между неделимо право и неразделим предмет на правото. Едно субективно право е делимо не когато предметът му е физически неразделим (има права, които нямат физически предмет изобщо), а когато самото право като абстракция не може да има повече от един титуляр или когато същото това право не може да се раздели на отделни съставляващи го права, които да имат своя самостоятелност*.¹² В случаите, в които законодателят изрично е предвидил възможността едно членствено право да има повече от един титуляр, не съществува проблем. Например съгласно чл. 132 ТЗ: „Ако един дял в капитала принадлежи на няколко лица, те могат да упражняват правата по него само съвместно. Те отговарят солидарно за задълженията по този дял. Съпритежателите на дела определят лице, което ги представлява пред дружеството.“ В дадения пример насрещната на корпоративното юридическо лице – ООД – страна се състои от няколко лица, които обаче могат да упражняват правата си само съвместно. Съпритежанието на дружествения дял може да бъде прекратено при условията на чл. 131 ТЗ като това води до възникване на членствено правоотношение между всеки от съделителите и дружеството.

¹¹ Повече за делението на субективните права на абсолютни и относителни, както и за значението на това деление за отказа от субективни права вж. Дацов, Вл. Цит. съч., 53 – 55 и цитираната там литература.

¹² Дацов, Вл. Цит. съч., 64 – 65.

Акциите също може да принадлежат на няколко лица, които упражняват правата по тях съвместно. За разлика от дружествения дял акцията е неделима (чл. 177 ТЗ: *„Акциите са неделими. Когато акцията принадлежи на няколко лица, те упражняват правата по нея заедно, като определят пълномощник.“*). Обстоятелството, че акцията е неделима, не прави правата, които тя инкорпорира, неделими. Напротив, очевидно законодателят допуска възможността тези права да се съпритежават от няколко лица, но въвежда ограничение в тяхното упражняване – само заедно от титулярите. Същевременно съществуват и немалко на брой случаи, в които законодателят не е предвидил възможност членственото право да има повече от един титуляр. Това са най-вече случаи, в които в състава на сложното субективно членствено право влиза и правомощие със строго личен характер. Когато такова е налице, по-скоро сме изправени пред неделимост на правото. *Наред с делимите права съществуват и неделими, от които частичен отказ би бил недействителен, тъй като поради естеството си от тях не може да се отдели изобщо каквато и да било част. Личните субективни права като правото на живот, на телесна неприкосновеност, на чест и добро име, на информация и др. са неделими. При тях не може да се обособи нито самостоятелна реална част, нито идеална такава. Те могат да съществуват само изцяло и само в патримониума на едно лице.*¹³ Така например съгласно чл. 9, ал. 1, т. 1 и т. 8 ЗК: *„Членът на кооперацията има право: 1. да участва и да се ползва от нейната дейност;... 8. на социално и здравно осигуряване съгласно отделен закон“*, а ал. 2 гласи: *„Кооперация с предмет на дейност производство на стоки и извършване на услуги може да осигури на член на кооперацията работа по трудово правоотношение с кооперацията.“* Както личното участие в непосредственото осъществяване на дейността на кооперацията, така и правото на социално и здравно осигуряване, което възниква при полагането на труд за кооперацията, а също и учредяването на трудово правоотношение с кооперацията, са правомощия, които имат строго личен характер. Не бива да се забравя и че целта на кооперацията, дефинирана в чл. 1, изр. 1 ЗК е чрез взаимопомощ и сътрудничество член-кооператорите (физически лица) да осъществяват търговска дейност за задоволяване на свои икономически, социални и културни интереси (а социалните и културните интереси имат подчертано неимуществен характер). При кооперациите членственото право е неделимо поради естеството на включените в него правомощия и липсата на законодателно решение в обратния смисъл. Друг пример за неделимост на членственото право е членството в политическа партия. Членството в политическа партия преследва цели, които нямат имуществен характер, а и в сложното членствено право в този случай няма (или поне не е необходимо да

¹³ Дацов, Вл. Цит. съч., с. 68.

има) правомощия с имуществен характер. Съгласно чл. 2, ал. 2 от Закона за политическите партии (ЗПП): *„Политическите партии съдействат за формиране и изразяване на политическата воля на гражданите чрез избори или по други демократични начини.“* Целта на лицата в членствено правоотношение с партията е да формират политическата си воля, да я изразят посредством партията и да видят тази воля претворена в конкретни нормативни решения (в случай че политическата партия получи достатъчен брой гласове на изборите, разбира се). При политическите партии, както и при кооперациите, членственото право е неделимо поради естеството на включените в него правомощия и липсата на законодателно решение в обратния смисъл.

На четвърто място, членственото право **не може да се определи еднозначно като имуществено или неимуществено (лично)**, тъй като е сложно право, в чийто състав задължително влизат неимуществени правомощия (като това на участие във вътрешноорганизационния живот на корпоративното юридическо лице), но често влизат и имуществени. Тези права, в чийто състав влизат както имуществени, така и неимуществени правомощия, в правната литература се определят като смесени.¹⁴ Пример за случай, в който членственото право е смесено, се съдържа в разпоредбата на чл. 123 ТЗ – правомощието на съдружника да участва в управлението на дружеството е неимуществено, а правомощието да участва в разпределението на печалбата има имуществен характер. Пример за случай на изцяло неимуществено членствено право е възникващото при учредяването на членствено правоотношение с политическа партия.

На пето място, членственото право е **материално**, а не процесуално право. *Материалните субективни права са насочени към задоволяването на определен интерес на своя титуляр, а процесуалните субективни права са предоставени на титуляря на материалното право, което е било накърнено или застрашено. Иначе казано, процесуалните права възникват за лицето, когато материалните права не са в състояние да удовлетворят интереса му поради поведението на друго лице или в изрично предвидените от закона случаи, когато едно материално право може да се упражни само по съдебен ред с конститутивен иск.*¹⁵ Правомощията, влизащи в състава на сложното членствено право, целят удовлетворяването на имуществени или неимуществени интереси на своя титуляр. Тяхното (на правомощията) упражняване по отношение на насрещно задължения субект – корпоративното юридическо лице – би следвало да е достатъчно, за да се постигне желаният от носителя им резултат. Само при патологично развитие на членственото правоотношение, когато насрещната страна не изпълнява своите задължения,

¹⁴ Дацов, Вл. Цит. съч., с. 41 и бел. 41 на същата страница.

¹⁵ Дацов, Вл. Цит. съч., с. 44.

може да се потърси съдебна защита, т.е. в този случай може да се упражни съответното процесуално право.

На шесто място, субективното членствено право може да съдържа както притезателни, така и потестативни правомощия, поради което е трудно причисляването му като цяло към една от тези две категории. *В българската правна литература е прието и делението на субективните права на потестативни и притезателни според необходимостта от съдействие на насрещно задължено лице за удовлетворяването на интереса на носителя на правото. Когато за задоволяването на този интерес е необходимо осъществяването на определено поведение от насрещно задълженото лице, което зависи от волята на последното, говорим за притезателно право. Когато със своето поведение носителят на правото внася правна промяна в правната сфера на едно трето лице, въпреки и независимо от неговата воля, за да удовлетвори свой признат от закона интерес, говорим за потестативно право. Така титулярят на едно притезателно право може да иска от насрещно задълженото лице да направи нещо (facere), да не прави нещо, т.е. да бездейства (non facere), или да даде нещо (dare), ако изхождаме от класическата триада, описваща задълженията на насрещно задълженото лице. Носителят на потестативното право може да го упражни по отношение на насрещно задълженото лице въпреки и независимо от волята на последното, което има задължението да търпи (pati) настъпването на правните последици в своята правна сфера.*¹⁶ По-често срещани при членственото право са притезателните правомощия – притезателни права в рамките на друго сложно право, в чието съдържание са включени. Такива са например вече разгледаните: право на участие в управлението на дружеството; право на разпределение на печалбата; право на ликвидационен дял; право да се преглеждат книгата на дружествата и да се получава информация за хода на дружествените дела. Всички тези правомощия могат да се упражнят само ако бъде осъществено съответното насрещно поведение от страна на задълженото лице (ООД). В дадения пример това означава, съдружникът да бъде допуснат до участие в общото събрание и гласът му да бъде отчетен; да му бъде изплатен дивидент, когато има решение на общото събрание в този смисъл; да му бъде изплатен ликвидационен дял, когато след удовлетворяването на кредиторите в производството по ликвидация е останало имущество (в този случай не дружеството, а ликвидаторът ще дължи съответното поведение); да му бъде осигурен достъп до книгата на дружеството и да му бъде предоставена информация за хода на дружествените дела. В някои случаи обаче в сложното членствено право са включени и потестативни правомощия – такива права, които влизат в съдържанието на сложното членствено право и с чието упражняване

¹⁶ Дацов, Вл. Цит. съч., 55 – 56.

настъпва правна промяна в правната сфера на корпоративното юридическо лице. Пример за такова потестативно правомощие се съдържа в чл. 94 във връзка с чл. 93, т. 6 ТЗ (съгласно чл. 94 ТЗ: *„Когато дружеството е образувано без срок, всеки съдружник може да иска неговото прекратяване, като направи най-малко 6 месеца преди това писмено предизвестие до всички съдружници освен ако в учредителния договор е предвидено друго.“* Разпоредбата на чл. 93, т. 6 ТЗ гласи: *„Събирателното дружество се прекратява:... б. с предизвестие за прекратяване от съдружник“*). С упражняването му съдружникът внася едностранно правна промяна (при това особено съществена) в правната сфера на насрещната страна – прекратява съществуването ѝ.

Може да се направи изводът, че **членственото право е сложно материално относително (субективно) право, което според конкретното съдържание на включените в него правомощия може да бъде делимо или неделимо, както и неимуществено или смесено.**

4. Отказът от членствено право

Отказът от членствено право е отказ от субективно право и за него с пълна сила се отнася определението, което беше изведено в книгата ми *„Отказът от субективни права“*: **„едностранна сделка на разпореждане, която има за цел и резултат излизането на едно субективно материално или процесуално право от правната сфера на титуляря му, извършил сделката.“**¹⁷ След като в предходната точка на изложението беше направена подробна характеристика на правната същност на членственото право, в следващите редове ще бъде изследван отказът от него и някои специални хипотези, които представляват както теоретичен, така и практически интерес.

На първо място, тъй като членственото право е относително, то и отказът от него следва да бъде адресиран до конкретно лице – насрещната страна по правоотношението (корпоративното юридическо лице). Волеизявлението за отказа трябва да бъде получено от това лице. *Правната доктрина поддържа становището, че изявлението или 1) трябва да бъде доведено до знанието на друго лице, за да породи правни последици, т.е. то трябва да бъде не само адресирано, но и получено, или 2) изявлението поражда правни последици със самото му извършване, без да е необходимо да бъде получено от друго лице, т.е. да достигне до знанието му, или 3) трябва да бъде адресирано до държавен орган и да достигне до знанието му. Същевременно има и права, които за разлика от разгледаните по-горе вещи такива, са относителни, т.е. могат да бъдат упражнени само по отношение на конкретно лице. При тях е необходимо изявлението да достигне именно до това лице, тъй като само то има правен интерес да го узнае – именно това лице ще бъде*

¹⁷ Дацов, Вл. Цит. съч., с. 31.

освободено от своето задължение, което кореспондира на правото на лицето, извършващо отказа.¹⁸ Волеизявлението за отказ от членствено право може да бъде изпратено на адреса на управление на дружеството, по електронен път, когато това е уговорено между страните по членственото правоотношение или въз основа на недвусмислени обстоятелства¹⁹ може да се приеме, че е приложимо в кореспонденцията между страните, както и по всеки друг начин, гарантиращ получаването му от адресата. С получаването на волеизявлението от адресата субективното членствено право би следвало да прекрати съществуването си в правната сфера на своя титуляр. Дали това е така обаче ще стане дума малко по-нататък в изследването.

На второ място, тъй като членственото право е сложно, то отказът от него ще обхване всички правомощия, влизащи в съдържанието му без значение дали са имуществени или неимуществени. По-надолу ще бъде обсъден въпросът за допустимостта на отказа от отделни правомощия.

Първият въпрос, който се нуждае от отговор, е **дали има разлика между волеизявлението за прекратяване на членството и това за отказ от членствено право**. Тъй като в гражданското право членственото правоотношение възниква по принцип по волята на страните или поне на тази страна, която ще придобие членствено право, то това правоотношение може да бъде прекратено по същия начин. Лицето членува в корпоративно юридическо лице, за да удовлетвори някакви свои имуществени (например при търговските дружества) или неимуществени (например при политическите партии) интереси. Членственото право, което възниква с учредяването на членствено правоотношение, има определено съдържание – нормативно определени правомощия, които законодателят е счел, че са необходими на членуващото лице, за да постигне специфичните си цели, произтичащи от интереса му да членува в точно определен вид корпоративно юридическо лице. Иначе казано, конкретното съдържание на членственото право е съобразено от законодателя с интересите, които едно лице преследва като членува в друго. В някои случаи законодателят е предвидил само основните правомощия, влизащи в съдържанието на членственото право, а допълнителни могат да бъдат уредени с акт на корпоративното юридическо лице (например съгласно чл. 165, т. 6 ТЗ: „Уставът трябва да съдържа:... 6. *преимуществата, които посочените учредители запазват за себе си поименно, ако такива се предвиждат*“). Въпреки това и основните, и допълнителните правомощия са част от съдържанието на субективното членствено право. Членственото правоотношение включва в съдържанието си не само членственото право на членуващото лице и кореспондиращите му задължения на лицето, в което

¹⁸ Дацов, Вл. Цит. съч., 13 – 15.

¹⁹ Дацов, Вл. Цит. съч., 166 – 167.

членува, но и задълженията на членуващото лице и правата на насреещната страна. Трябва да се има предвид, че субективното членствено право е иманентно свързано с лицето, което притежава качеството „член на съответното корпоративно юридическо лице“. Нека отново се върнем към примера с чл. 123 ТЗ: *„Всеки съдружник има право да участвува в управлението на дружеството, в разпределението на печалбата, да бъде осведомяван за хода на дружествените дела, да преглежда книгата на дружеството и право на ликвидационен дял.“* В тази разпоредба са изброени правомощия, влизащи в сложното субективно членствено право, които бяха подробно разгледани. Ако бъде променена обаче гледната точка, то същата тази разпоредба може да се разтълкува и като съдържаща правилото, че лице, което има качеството „съдружник“, притежава в правната си сфера посочените правомощия. Следователно, ако в правната сфера на лицето не са налице посочените правомощия, това лице няма и качеството „съдружник“. В по-общ план, може да се изведе заключението, че **ако законовоопределеното (задължително) съдържание на членственото право бъде накърнено, титулярят му ще изгуби членственото си качество.** В този ред на мисли, изгубвайки членственото си качество, носителят на правото вече няма да бъде и страна по правоотношението с корпоративното юридическо лице, тъй като това правоотношение съществува само между членовете и лицето, в което членуват. Със загубата на качеството ще се стигне и до прекратяване на членственото правоотношение. Може да се направи следното обобщение: **ако член на корпоративно юридическо лице извърши отказ от членственото си право, той ще изгуби членственото си качество, което е основание за съществуване на членственото правоотношение, поради което и последното ще се прекрати.** Проблемът е, че в съответните закони изрично е уреден начинът, по който се прекратява членственото правоотношение с едностранно волеизявление на членуващото лице. Тъй като с отказа от субективно членствено право се постига същият правен резултат, до който би се стигнало и с волеизявлението за прекратяване на членственото правоотношение, то за да не бъде заобиколен законът, следва да се следва процедурата, предвидена в него за прекратяване на правоотношението. С други думи, **ако носителят на членственото право желае да се откаже от него, той трябва да прекрати с едностранно волеизявление членственото си правоотношение с корпоративното юридическо лице, по начина, предвиден в съответния закон.** Още по-кратко формулирано: отказът от членствено право се извършва посредством едностранно прекратяване на членственото правоотношение. Например съгласно чл. 125, ал. 2 ТЗ: *„Съдружникът може да прекрати участието си в дружеството с писмено предизвестие, направено най-малко 3 месеца преди датата на прекратяването.“* Ако се допусне отказът от членствено право да породи

действие от получаването му от корпоративното юридическо лице, това би означавало членственото правоотношение да се прекрати без да е изтекъл предвиденият в чл. 125, ал. 2 ТЗ срок на предизвестие, а с това би се стигнало до заобикаляне на закона. Друг пример е чл. 12, ал. 3 във връзка с чл. 12, ал. 1, т. 1 ЗК: „(1) Членството в кооперацията се прекратява при: 1. напускане на кооперацията;... (3) Напускането на кооперацията се извършва с едномесечно писмено предизвестие до управителния съвет, освен ако в устава е предвидено друго.“ Още веднъж следва да се подчертае, че лиши ли се лицето от членственото си право, то губи членственото си качество, а с това отпада основанието за съществуване на членственото правоотношение, което поради тази причина се прекратява. Горните разсъждения са приложими и в случаите, в които волеизявлението за прекратяване на членственото право (и на членството, както бе уточнено) води не само до прекратяване на правоотношението, но и на самото корпоративно юридическо лице (например вече цитираните чл. 94 във връзка с чл. 93, т. 6 ТЗ, като в този случай трябва да бъде спазено 6-месечното предизвестие).

Вторият въпрос, който се нуждае от отговор, е **дали е възможен частичен отказ от членственото право, т.е. отказ от отделни правомощия**. Както посочих в предходния параграф, съдържанието (поне основното) на членственото право в конкретното членствено правоотношение се определя от законодателя и отказът от някое правомощие би довел до прекратяване на самото право, т.е. до цялостен отказ от него. Смятам, че може да се направи паралел с авторските права. *Може да се постави въпросът дали авторът може да се откаже само от някои от правомощията, влизащи в състава на комплексните (сложни) права на интелектуална и индустриална собственост, като по този начин намали обема им, без правомощията, от които е осъществен отказ, да възникнат в чужда правна сфера.* Вярно е, че чл. 15 и чл. 18 ЗАПСП използват термина „авторски права“, но от теоретична гледна точка това са по-скоро правомощия, влизащи в съдържанието на сложното авторско право. Считам, че отказът от правомощия би бил недействителен. Не защото останалите правомощия не биха имали някаква самостоятелност или защото няма титуляр, който да придобие правомощията, от които е извършен отказът, а защото би се променило съдържанието на самото авторско право и това би било някакво друго право. При отчуждаването на правомощия те все пак продължават да съществуват, т.е. авторското право като съвкупност от правомощия, макар и в правните сфери на различни субекти, продължава да съществува. Когато обаче някое от тези правомощия прекрати съществуването си поради липсата на титуляр вследствие на извършения отказ, ситуацията се променя и самото право вече не съществува. Затова считам, че правата на интелектуална и на индустриална собственост са такива, чието естество

не позволява да бъде извършен частичен отказ от тях.²⁰ По същата логика излизането на което и да било нормативно установено правомощие от състава на членственото право би прекратило съществуването на правото. Интересен е въпросът за **отказа от правомощие, възникнало по силата на вътрешен акт на корпоративното юридическо лице**. То би било част от членственото право, но не би определяло характерното му съдържание, което е установено със закон. При отказ от такова правомощие членственото право би продължило да съществува със законното си съдържание, което може да са разглежда и като абсолютен минимум за съществуването на това право. Смятам, че ако друго не е предвидено във вътрешния акт на корпоративното юридическо лице, от който произтича съответното правомощие, отказът от последното би бил действителен. Разбира се, във вътрешния акт може да е предвидено този отказ да бъде извършен по определен ред, да има някакви други условия за неговото осъществяване, и тези изисквания трябва да бъдат изпълнени, за да бъде валиден отказът. Но следва да се отбележи, че съществува такава принципна възможност (за отказ), защото не се накарнява законоустановеното съдържание на членственото право, а с това и носителят му след отказа от произтичащото от вътрешния акт на корпоративното юридическо лице правомощие ще запази качеството си „член на корпоративното юридическо лице“ и няма да се стигне до прекратяване на членственото правоотношение.

Третият въпрос, който може да възникне, е **относно отказа на един или повече (но не на всички) от титулярите на правото, когато последното е делимо**. Когато членственото право има повече от един титуляр, ако всички титуляри извършат отказ, резултатът би бил идентичен с вече разгледания случай, в който единственият титуляр извършва отказ от правото си, т.е. би се стигнало до прекратяване на членственото правоотношение. Когато обаче отказ извършат само някои от съпритежателите на правото, считам, че по аналогия на закона приложение следва да намери чл. 53 от Закона за наследството (ЗН): *„Частта на отреклия се или на оня, който е изгубил правото да приеме наследството, уголемява дяловете на останалите наследници.“* Но каква е съдбата на идеалните части от правото, от които е извършен отказът? Считам, че макар и да няма изрична правна уредба за всички такива случаи, наличната правна уредба, съдържаща се в чл. 53 ЗН, следва да бъде приложена по аналогия на закона. Това е така, тъй като уреденият от нея случай е сходен с всички случаи на съпритежание на право, когато всеки титуляр притежава част от правото. При това, както правното положение на титулярите помежду им е еднакво (имат едно и също правно качество „сънаследници“, „съсобственици“ и т. н.), така и правото е разпределено съобразно дяловете им. Когато един (или няколко) от титулярите на

²⁰ Дацов, Вл. Цит. съч., с. 71.

съпритежаваното право извърши (извършат) отказ от него, неговите идеални части се разпределят между останалите титуляри, които не са извършили отказ, съобразно притежаваните от тях идеални части. Така например, ако една вещь е съсобствена на три лица при идеални части, както следва: 50 % на лицето А, 30 % на лицето Б и 20 % на лицето В, ако А направи отказ от своите идеални части от правото на собственост, те ще бъдат разпределени между Б и В съобразно техните идеални части, т.е. в отношение 3:2 в полза на Б. Това означава, че Б ще получи още 30 % идеални части от правото на собственост, а В – още 20 %, като в крайна сметка идеалните части ще бъдат 60 % за Б и 40 % за В. Във всеки случай, в който един или няколко, но не всички титуляри на едно право, което се притежава от тях в идеални части, извърши (извършат) отказ от правото, неговите (техните) идеални части от правото се разпределят на останалите съпритежатели според идеалните им части по аналогия с член 53 ЗН.²¹

5. Заключение

В настоящата статия беше разгледан отказът от субективното членствено право като бяха формулирани изводи, приложими както към общия случай, така и към някои специфични хипотези на отказ, за които считам, че представляват теоретичен и практически интерес. Надявам се, че изложените доводи ще стимулират юридическата мисъл на читателите и ще предизвикат дискусия в юридическите среди, която да доведе до формирането на аргументирани възгледи относно представените разсъждения и изводи, включително и несъвпадащи с моите. Целта на изследването ми не е да наложа своите виждания, а да обогатя правната доктрина и да съдействам за по-нататъшното ѝ развитие, стимулирайки творческите търсения на всекиго, който проявява интерес към разглежданата тема.

²¹ Дацов, Вл. Цит. съч., 108 – 109.